

Емилија Костић Пантелић*

Прегледни научни чланак

УДК: 347.672

DOI: 10.46793/GP.1601.061KP

РЕГУЛАТИВА ВАНРЕДНИХ ЗАВЕШТАЈНИХ ФОРМИ У СРПСКОМ ПРАВУ СА ОСВРТОМ НА УПОРЕДНОПРАВНА РЕШЕЊА**

Рад примљен: 11. 09. 2025.

Рад прихваћен за објављивање: 23. 09. 2025.

Предмет истраживања је нормативни оквир ванредних завештајних форми у српском праву, уз осврт на упоредноправне моделе. Полазећи од одређивања појма и основних карактеристика ванредних завештања, аутор анализира и критички разматра војно и бродско завештање као једине нормиране ванредне завештајне облике у домаћем праву, указујући на њихове бројне недостатке. Упоредна анализа појединих европских законодавстава омогућава сагледавање различитих приступа регулисању истих форми, као и идентификацију других ванредних облика који нису познати српском праву. На основу тих увида, аутор у закључку формулише предлоге за унапређење домаћег законодавства, са циљем да се обезбеди већа доступност, ефикасност и правна сигурност приликом тестирања у ванредним околностима.

Кључне речи: *завештање, ванредне завештајне форме, ванредне околности, војно завештање, бродско завештање.*

I УВОД

Тестамент, као једностран, формалан и строго личан правни посао, представља један од кључних института наследног права. Његова формалност служи као гаранција озбиљности и промишљености завештаоачеве последње воље. Услед разноврсних околности у којима завешталац може изразити своју вољу, правни системи широм света развили су више облика завештања. Поред

* Истраживач-приправник Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, ekostic@jura.kg.ac.rs.

** Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

редовних, посебно место заузимају ванредне завештајне форме, које представљају нужан одговор на специфичне и често непредвидиве ситуације у којима се завешталац може наћи. Ове форме стоје на средини између редовних и изузетних завештања, јер спајају њихове поједине елементе.

Иако поједини аутори грађанскоправног усмерења¹ истичу да је због ретке примене у пракси оправданост њиховог постојања у позитивном праву упитна, такав став није у потпуности одржив. Наиме, и други облици завештања бележе незнатну практичну примену, али се њихово нормирање не доводи у питање. Ипак, неспорно је да Закон о наслеђивању, као и Преднацрт Грађанског Закона Републике Србије, који на готово идентичан начин уређује ванредне завештајне форме, садрже бројне пропусте и недоумице, што указује на потребу њиховог критичког преиспитивања.

Сходно наведеном, овај рукопис је посвећен анализи нормативног оквира ванредних завештајних форми у српском праву, уз упоредноправни осврт који омогућава сагледавање различитих решења и приступа. Посебна пажња биће усмерена на услове и поступак њиховог сачињавања, круг лица овлашћених за сачињавање завештања, круг лица која се могу наћи у улози завештаоца, те на питање временског важења, као и чувања ових завештања. Упоредна анализа омогућиће не само идентификацију заједничких карактеристика, већ и уочавање предности које поједини страни правни системи нуде у односу на домаће право. На крају, на основу изнете анализе, биће формулисани конкретни предлози за побољшање српског законодавног оквира, како би се осигурала већа правна сигурност и практична применљивост ванредних завештајних форми.

II ПОЈАМ И ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ВАНРЕДНИХ ЗАВЕШТАЈНИХ ФОРМИ

Савремени правни системи препознају различите форме завештања. Оне су резултат правне традиције, потреба друштва, економског развоја и стварноправних кретања. Због тога постоје разлике, али и сличности у врстама тестамената које правни системи признају. Оно што је заједничко свим правним системима јесте да се у погледу могућих и допуштених завештајних форми примењује принцип *numerus clausus*. На основу типизираних критеријума врши се истоветна класификација завештајних форми.² Тако се

¹ Н. Стојановић, *Наследно право*, Ниш, 2022, 235-237.

² Т. Ђурђић Милошевић, *Јавне завештајне форме у српском праву*, у: Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ (ур. С. Соковић), књ. 9, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2021, 438-439.

разликују: писана и усмена завештања³; јавна и приватна завештања⁴; редовна, ванредна и изузетна завештања.⁵

У фокусу овог поглавља налазе се управо ванредне завештајне форме, које представљају специфичну категорију унутар треће наведене класификације. Ваља истаћи да према схватању дела доктрине, поред редовних, постоје и две врсте привилегованих завештања: усмено, као право привилеговано завештање и војно, односно бродско завештање (као и евентуално остала завештања у погледу којих постоје одступања у погледу органа пред којима се сачињавају), као неправна привилегована завештања.⁶ Претежни део домаће цивилистике, међутим, последње споменута завештања дефинише као ванредне облике, управо узимајући у обзир специфичност да приликом њиховог састављања учествује орган, односно лице коме то не представља редовно овлашћење. У том смислу, у њој је као основна, прихваћена подела облика завештања на редовне и изузетне, који представљају две супротности у класификацији, на чијој се средини налазе ванредни облици завештања.⁷

Редовни облици завештања се могу сачињавати увек, без обзира на околности у којима се завешталац налази, захтеви форме су строги и важе неограничено време.⁸ Изузетни облици завештања се могу сачињавати само у изузетним околностима, и њих карактеришу блажи услови форме у односу на редовне завештајне облике и временски су орочени.⁹ Ванредни облици завештања се, како је поменуто, налазе између ових крајности. Они се могу сачињавати само у одређеним околностима (ратни сукоби, пловидба бродом, лет авионом), за њих су предвиђени исти услови форме као и за сачињавање редовних облика завештања, и они су ограниченог рока важења.¹⁰ Тако, у погледу услова форме одговарају редовним облицима завештања и ограниченог су рока трајања што одговара изузетном завештању. Међутим, оно што је посебно карактеристично за ванредна завештања јесте да их сачињава овлашћено лице коме састављање завештања не представља редовно службено

³ У зависности од тога да ли је завешталац своју изјаву последње воље саопштио написаним или усмено изговореним речима, сви облици завештања могу се поделити на усмена и писмена. Вид. Н. Стојановић, *op. cit.*, 218.

⁴ Када је реч о подели на јавне и приватне тестаменте, јавни су они код којих као битан елемент фигурира присуство нотара, судије или неког другог лица које је носилац јавних овлашћења, што код приватних није случај. Вид. Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, Београд, 2023, 129.

⁵ Н. Стојановић, *op. cit.*, 218.

⁶ Ј. Видић, *Ванредни облици завештања у праву Србије и осталим савременим правима Европе*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 4, 2017, 1542.

⁷ *Ibid.*, 1542-1543.

⁸ Н. Стојановић, *op. cit.*, 218.

⁹ *Ibid.*, 219.

¹⁰ *Ibid.*, 219. у вези са: Д. Ђурђевић, *op. cit.*, 129.

пословање, већ само ванредно.¹¹ Што се тиче ванредних и изузетних завештајних форми, савремени правни системи познају макар једну привилеговану врсту. У већини права заступљена су војна завештања, као и друга специјална завештања која су сачињена на броду, у авиону, у хитним случајевима (за време временских непогода, несрећа, епидемија итд.).¹²

III РЕГУЛАТИВА ВАНРЕДНИХ ЗАВЕШТАЈНИХ ФОРМИ У СРПСКОМ ПРАВНОМ СИСТЕМУ

Законом о наслеђивању¹³ нормиране су две ванредне завештајне форме: војно и бродско. Идентична решења предвиђена су и у Преднацрту Грађанског Законика Републике Србије¹⁴, што указује на континуитет у нормативном приступу. У наставку рада ћемо критички размотрити важећу регулативу у погледу ових форми, уз настојање да осветлимо бројне недостатке који их прате и проблеме које отварају у пракси.

А. Војно завештање

Војно завештање представља писмени, јавни и ванредни облик завештања.¹⁵ Према слову закона, за време мобилизације¹⁶ или рата, завештање оном ко је на војној дужности може сачинити командир чете и други старешина његовог или вишег ранга, или неко други у присуству неког од тих старешина, као и сваки старешина одвојеног одреда, а по правилима која важе за сачињавање судског завештања.¹⁷ Специфичности које разликују војни од судског тестаментa односе се на: околности у којима се може сачинити, својство завештаоца, овлашћено лице и ограничено важење.¹⁸

¹¹ Ј. Миловић, *Ванредни облици завештања у праву Републике Србије*, у: Зборник радова: „Правна традиција и интегративни процеси“ (ур. Д. Челић), Том 1, Правни факултет Универзитета у Приштини, Приштина, 2020, 312.

¹² Т. Ђурђић Милошевић, *Ограничење слободе завештајних располагања*, докторска дисертација, Универзитет у Крагујевцу – Правни факултет, Крагујевац, 2018, 112-113.

¹³ Закон о наслеђивању (ЗОН), *Службени гласник РС*, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015.

¹⁴ Вид. чл. 2612-2613 Преднацрта Грађанског Законика Републике Србије (ПГЗРС), https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednact-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html, датум посете: 29. 08. 2025.

¹⁵ В. Илић, *Војно завештање у римском, француском и српском праву*, Право: теорија и пракса: часопис Савеза удружења правника Војводине, бр. 10-12, 2014, 63.

¹⁶ Војна доктрина дефинише мобилизацију као стратегијску радњу којом се обезбеђује плански и организован прелазак свих или само одређених (делимичних) снага и средстава, и организација друштва и државе, из мирнодопског у ратно стање. Вид. И. Бабић, *Војнички тестамент*, *Анали правног факултета у Београду*, бр. 3-4, 1994, 397.

¹⁷ Чл. 109. ст. 1 ЗОН

¹⁸ Д. Ђурђевић, *op. cit.*, 141.

Могућност сачињавања тестамена се, ипак, не може ограничити само на мобилизацију предузету у циљу ратних дејстава. Пробна мобилизација често симулира ратна дејства, ангажује опасна, а некада и огромна материјално-техничка средства. Стога се слажемо са појединим ауторима који сматрају да би израз "мобилизација" требало тумачити екстензивно и дозволити сачињавање војног тестамена припаднику јединице која је пробно мобилизована ради одржавања већих војних вежби, вежби које трају дуже време (више седмица или месеци), или на просторима удаљеним од најближег седишта суда, или када учесник вежбе није у могућности да се послужи редовном формом тестамена (вежба се одржава на посебном терену у граду кога припадници јединице не могу напуштати и сл.).¹⁹ Премда су у правној доктрини изнети ставови да се војно завештање може сачињавати од тренутка проглашења ратног стања²⁰, чини се прихватљивијим мишљење оних аутора који сматрају да питање рата не треба ценити само у смислу проглашења ратног стања, него и у смислу фактичког рата, када су оружане борбе присутне без формално-правног објављивања рата.²¹ Поједини правни писци са чијим мишљењем се слажемо, сматрају да би због учешћа наших војника у мировним мисијама у иностраним државама требало омогућити сачињавање војног завјештања и у овим приликама.²²

У улози завештаоца се, поред сталних припадника војске, резервиста, припадника војске који обављају војну дужност без оружја, могу наћи и цивили који обављају послове за оружане снаге (нпр. лекари у војним болницама), као и ратни заробљеници.²³ Род и вид војске којем припада лице на војној дужности потпуно је небитан.²⁴ Војно завештање могу сачињавати и добровољци у Војсци Републике Србије.²⁵

Комплексности овог облика завештања свакако доприноси чињеница да у његовом састављању могу учествовати само: командир чете или други старешина његовог или вишег ранга, старешина вишег ранга, као и сваки старешина одвојеног одреда,²⁶ те у вези са тим и чињеница да се ова ванредна завештајна форма сачињава по процедури за сачињавање судског завештања,²⁷ уместо да, с обзиром на прилике у којима се ово завештање сачињава буду

¹⁹ И. Бабић, *op. cit.*, 397.

²⁰ Д. Ђурђевић, *op. cit.*, 142.

²¹ Д. Ђеранић, *Војно завештање*, Двадесет година Закона о наслеђивању Републике Србије, Ниш, 2016, 183.

²² *Ibid.*, 184. у вези са: В. Илић, *op. cit.*, 65.

²³ Т. Ђурђић Милошевић, *Ванредне завештајне форме*, у: Примена права и правна сигурност: Зборник радова 34. сусрета копаоничке школе природног права - Слободан Перовић: међународна научна конференција (ур. Ј. Вујачић), Београд, Том 2, 2021, 358.

²⁴ Д. Ђеранић, *op. cit.*, 185.

²⁵ Ј. Миловић, *op. cit.*, 314.

²⁶ Н. Стојановић, *op. cit.*, 236.

²⁷ Т. Ђурђић Милошевић, *Ванредне завештајне...*, 358.

максимално поједностављени захтеви форме.²⁸ Не сме се, наиме, занемарити чињеница да војни старешина, по претпоставци, не познаје правила за сачињавање судског завештања, услед чега постоји опасност од неиспуњења неког од предвиђених услова за његово сачињавање, а тиме и његове пуноважности.²⁹ Осим тога у време рата или мобилизације побројана лица имају и важнијих дужности.³⁰ С тим у вези, ваља имати на уму да је за време оружаних сукоба, када је у току борба за „голи живот“, веома тешко испунити све услове пуноважности који се редовно испуњавају приликом сачињавања судског завештања. Тако се често у литератури оправдано истичу захтеви за једноставнијом формом сачињавања војног завештања.³¹ Код сачињавања овог облика завештања специфично је и то да само састављање по казивању завештаоца не мора вршити одређени старешина, него и друго лице, али увек у присуству старешине одређеног ранга.³² Међутим, иако закон налаже да војно завештање мора бити састављено у присуству војног старешине, поставља се питање шта се дешава у ратним условима када рањени или болесни војници не могу да дођу до њега. Због тога се у делу доктрине предлаже да се у таквим ситуацијама изузетно дозволи да војно завештање сачини и војни лекар одговарајућег чина или главни доктор, без обзира на чин.³³ Премда има и оних аутора који смарају да за проширењем круга лица пред којима би се могло сачинити војно завештање у нашем праву нема преке потребе,³⁴ ипак се приклањамо ставу оних који подржавају овакву могућност, јер би то допринело већој приступачности наведене форме завештања узевши у обзир околности под којима се сачињава.

Када је у питању време важења ове тестаментарне форме, законом је предвиђено да престаје да важи по истеку шездесет дана од дана завршетка рата, а ако је завешталац раније или доцније демобилисан - по истеку тридесет дана од дана демобилисања.³⁵ У правној доктрини предмет разматрања било је и питање шта би било са важењем војног завештања уколико би завешталац након демобилизације био поново мобилисан у току трајања рока од шездесет, односно тридесет дана, пошто овај случај није изричито регулисан нашим законом. Тако, став већине аутора, којем се и ми приклањамо, је да би у тој ситуацији већ сачињено завештање требало да важи све време нове

²⁸ Н. Стојановић, *op. cit.*, 236.

²⁹ Ј. Видић, *op. cit.*, 1546.

³⁰ Н. Стојановић, *op. cit.*, 236.

³¹ Ј. Миловић, *op. cit.*, 315-316.

³² Ј. Васиљковић, Д. Крстинић, *Облици завештања у европским законодавствима*, Страни правни живот, бр. 3, 2021, 439.

³³ Ј. Видић, *op. cit.*, 1547.

³⁴ Д. Ћеранић, *op. cit.*, 188.

³⁵ Чл. 109. ст. 2 ЗОН

Емилија Костић Пантелић, Регулатива ванредних завештајних форми у
српском праву са освртом на упоредноправна решења (стр. 61-79)

мобилизације завештаоца, као и по протеклу нових шездесет односно тридесет дана по поновној демобилизацији завештаоца.³⁶

Уочљиво је, међутим, да законодавац није предвидео посебна правила која би уредила чување војног тестаментa, што се може оценити као значајан пропуст у важећем нормативном оквиру. У том контексту, игнорисање специфичности ове завештајне форме отвара простор за правну несигурност и доводи у сумњу поузданост извршења последње воље. Стога је нужно приступити допуни постојећих законских одредаба.

Б. Бродско завештање

Бродски тестамент је ванредни, јавни и писмени облик тестаментa који завештаоцу, који се налази на српском броду, саставља заповедник брода по правилима за састављање судског тестаментa.³⁷ Како се и ово завештање, попут војног, саставља по правилима која важе за судско завештање, поставља се питање шта је његова *differentia specifica* у односу на судски тестамент?³⁸ Специфичност се односи на лице овлашћено за сачињавање ове завештајне форме, као и на временски ограничену важност.³⁹

Бродско завештање се може сачинити само на домаћем броду, при чему није од значаја да ли се ради о броду унутрашње или спољне пловидбе, нити о ком броду (поморском, речном, језерском), односно, о којој врсти брода се ради (царински, туристички, трговачки, брод за научна испитивања).⁴⁰ Ово завештање сачињава се само док брод плови, или док је усидрен у страниој луци или пристаништу. Такође, овај облик завештања може се сачинити ако се брод налази у домаћој луци или пристаништу, али је спреман за испловљавање.⁴¹

Лице овлашћено за сачињавање бродског завештања је заповедник српског брода.⁴² Наведено лице има својство овлашћеног лица само онда када је прекинута физичка веза између брода и копна.⁴³ Бродско завештање тестатору може да сачини заповедник само оног брода на коме он обавља ову своју дужност, али не и заповедник неког другог брода, који би нпр. у својству путника пловио на броду на коме једно лице жели да сачини тестамент.⁴⁴ У правној доктрини, међутим, не постоји јединствен став о могућности замене заповедника брода његовим пуномоћником. Поједини аутори сматрају да из

³⁶ Д. Теранић, *op. cit.*, 189. у вези са: Ј. Видић, *op. cit.*, 1547.

³⁷ Д. Ђурђевић, *op. cit.*, 141.

³⁸ М. Станковић, *Бродско завештање у српском праву и у упоредном праву*, Правни живот, бр. 10, 2014, 491.

³⁹ Д. Ђурђевић, *op. cit.*, 141.

⁴⁰ Ј. Видић, *op. cit.*, 1548.

⁴¹ Н. Стојановић, *op. cit.*, 235.

⁴² Т. Ђурђић Милошевић, *Ванредне завештајне...*, 357.

⁴³ Д. Ђурђевић, *op. cit.*, 141.

⁴⁴ М. Станковић, *op. cit.*, 500.

стилизиције текста Закона о наслеђивању тако нешто није допуштено,⁴⁵ док други аутори, са чијим се мишљењем слажемо, сматрају да би јавно овлашћење за сачињавање бродског завештања требало дати и заменику одн. помоћнику заповедника брода, тј. најстаријем официру палубе, посебно у случајевима када је заповедник брода заузет обављањем других, превасходно својих редовних дужности на броду.⁴⁶ С тим у вези, интересантно је поменути да Закон о наслеђивању не регулише директно ситуацију када и сам заповедник брода жели да сачини бродски тестамент, али, чини се да има основа за тумачење да би у том случају овлашћење прешло на најстаријег официра палубе. Ово произлази из позитивноправних прописа који јасно дефинишу да у случају "смрти, спречености или одсутности, заповедника брода, замењује, са свим његовим овлашћењима, најстарији официр палубе."⁴⁷⁴⁸ Ово је уједно и аргумент који говори у прилог пређашњој полемици.

Како је већ поменуто, овлашћено лице сачињава бродско завештање према правилима за сачињавање судског завештања. Ваља приметити да строга формална правила за бродско завештање често занемарују специфичне околности на броду. Један од главних проблема је недовољно познавање права од стране заповедника брода, који је овлашћен за сачињавање тестаamenta. Због тога, он не може увек адекватно да помогне оставиоцу да сачини пуноважан тестамент. Овакав приступ заправо угрожава правну сигурност и слободу завештајних располагања, уместо да их обезбеди.⁴⁹ Стога би и код овог облика завештања требало предвидети блаже формалне услове.⁵⁰

Када је у питању лице које у овом случају може имати својство завештаоца, форму бродског завештања могу да користе сва лица која се нађу на броду, под условом да имају активну завештајну способност. Није од значаја да ли је реч о путницима или посади брода, домаћим или страним држављанима, или чак слепом путнику, коме ће заповедник брода такође сачинити тестамент ако може да утврди његов идентитет.⁵¹

Наше законодавство, како је поменуто, не предвиђа ближе поступање са војним завештањем, слично је и са бродским завештањем. Међутим, Закон о поморској пловидби Србије предвиђа обавезу заповедника брода да прими изјаву последње воље, као и да је унесе у бродску књигу, и да наведе време

⁴⁵ Н. Стојановић, *op. cit.*, 235.

⁴⁶ М. Станковић, *op. cit.*, 500-501.

⁴⁷ Чл. 96. ст. 5. Закона о поморској пловидби (ЗоПП), *Сл. гласник РС*, бр. 87/2011, 104/2013, 18/2015, 113/2017 – др. закон и 83/2018. и чл. 142. ст. 3. Закона о пловидби и лукама на унутрашњим водама (ЗПЛУВ), *Сл. гласник РС*, бр. 73/2010, 121/2012, 18/2015, 96/2015 - др. закон, 92/2016, 104/2016 - др. закон, 113/2017 - др. закон, 41/2018, 95/2018 - др. закон, 37/2019 - др. закон, 9/2020 и 52/2021.

⁴⁸ Вид. М. Станковић, *op. cit.*, 500.

⁴⁹ Ј. Миловић, *op. cit.*, 320.

⁵⁰ Ј. Видић, *op. cit.*, 1549.

⁵¹ М. Станковић, *op. cit.*, 498.

када је изјаву примио. Поред тога, заповедник брода дужан је да сачини и бродску исправу, као и да исту достави најближем дипломатском, односно конзуларном представништву Републике Србије.⁵²

Посебне околности у којима завешталац сачињава ово завештање, диктирају и временско ограничење његове важности на период од тридесет дана од повратка завештаоца у земљу.⁵³ Међутим, српски законодавац уопште не нормира када овај рок почиње да тече ако завешталац уопште није напустио границе наше земље. У правној теорији постоје схватања да у овим случајевима рок од тридесет дана почиње да тече од дана када се завешталац искрцао са брода, односно од дана завршетка завештачевог путовања бродом,⁵⁴ што уједно представља једини логичан закључак у погледу наведеног питања.

IV ПРЕГЛЕД РЕГУЛАТИВЕ ВАНРЕДНИХ ЗАВЕШТАЈНИХ ФОРМИ У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

Прихватањем плурализма облика завештања, многи европски правни системи, укључујући и већину бивших југословенских република, допуштају сачињавање ванредних облика завештања.⁵⁵ У законодавној анализи земаља које су биле предмет истраживања, утврђено је да су ванредни облици завештања регулисани у: Француској, Италији, Холандији, Словенији, Македонији, Црној Гори и Федерацији БиХ. Будући да је регулатива ванредних завештајних форми у већини земаља насталих на простору бивше СФРЈ⁵⁶ готово идентична домаћем праву, њихова законодавства неће бити детаљније анализирана.

⁵² Чл. 104. ст. 4 и 5 ЗоПП

⁵³ Н. Стојановић, *op. cit.*, 235.

⁵⁴ Ј. Миловић, *op. cit.*, 321.

⁵⁵ Ипак, не прихватају сви правни системи ванредне облике завештања. У праву Хрватске, Бугарске, Словачке, Швајцарске, Аустрије, ови облици нису правно уређени. Вид. Ј. Видић, *op. cit.*, 1550. Примера ради, у аустријском праву привилеговане форме завештања (бродско, војно и др.) замењене су завештањем у нужди, као изузетном формом завештања (*Notttestament*), уз истовремено укидање усменог завештања. Вид. Т. Ђурђић Милошевић, *Ванредне завештајне...*, 355. у вези са: чл. 584. Аустријског грађанског законика (АГЗ), <https://www.jusline.at/gesetz/abgb>, датум посете: 29. 08. 2025.

⁵⁶ Тако, од ванредних завештајних облика у праву Македоније препознато је војно, у праву Црне Горе и Словеније нормирани су војно и бродско, а право Федерације БиХ нормира војно, бродско, као и завештање које се сачињава у авиону. Вид. чл. 73. Закона о наслеђивању Македоније (ЗОНМ), *Сл. весник на РМ*, бр. 47/1996 и 18/2001 – др. закон; чл. 72-73. Закона о наслеђивању Црне Горе (ЗОНЦГ), *Сл. лист ЦГ*, бр. 74/2008 и 75/2017 – одлука УС; чл. 70-71. Закона о наслеђивању Словеније (ЗОНС), *Урадни лист СРС*, бр. 15/1976, 23/1978, *Урадни лист РС*, бр. 13/1994 – ЗН, 40/1994 – одл. УС, 117/2000 – одл. УС, 67/2001, 83/2001 – ОЗ, 73/2004 – ЗН-Ц, 31/2013 – одл. УС, 63/2016 и 102/2024; чл. 75-76. Закона о наслеђивању у Федерацији Босне и Херцеговине (ЗОНФБиХ), *Службене новине ФБиХ*, бр. 80/2014 и 32/2019 – одлука УС.

А. Француско право

У француском законодавству нормиране су следеће ванредне завештајне форме: војно завештање, поморско завештање, завештање сачињено на изолованом месту услед епидемија, као и на острву.⁵⁷ Сам поступак сачињавања споменутих ванредних облика завештања одговара начину на који се сачињава и јавнобележничко, као редовна форма завештања, представљајући заправо његову прилагођену верзију.⁵⁸ У том смислу, законодавац предвиђа да се о изјављеној последњој вољи сачињава писмена исправа коју завешталац потписује након што му буде прочитана, заједно са овлашћеним лицем и сведоцима. Уколико завешталац не може да се потпише, то се посебно напомиње у тестаменту уз навођење разлога због којег је био спречен. Такође, уколико је за сачињавање завештања потребно присуство два сведока, дозвољено је да се само један од њих потпише у завештању, уз навођење разлога због којег други сведок то није могао да учини.⁵⁹

1. Војно завештање

Војни тестамент, према Грађанском законнику Француске, може се сачинити у случају рата, током операција одржавања реда и пацификације, али и приликом стационирања француских трупа на иностраној територији услед окупације или у складу са међународним споразумом. У наведеним ситуацијама, ово завештање могу сачинити војници, припадници државне морнарице, као и лица ангажована у војсци.⁶⁰ Право тестирања односи се и на ратне заробљенике.⁶¹ Војно завештање сачињава се пред надређеним официром или пред војним лекаром одређеног чина и то у присуству два завештајна сведока. Оно се може сачинити и пред два интендантска чиновника или официра комесаријата или пред једним интендантским чиновником или официром комесаријата у присуству два завештајна сведока. Уколико се ради о одвојеном одреду, а нико од претходно споменутих овлашћених лица није присутан, завештање се може сачинити пред командујућим официром одреда, такође у присуству два завештајна сведока.⁶² Закоником је предвиђено и да тестамент официра који командује изолованим одредом може примити официр који долази после њега по реду службе.⁶³ Такође, француски законодавац предвиђа да у ситуацији када је завешталац болестан или повређен, војни тестамент се може примити у болницама или санитетима, како је дефинисано

⁵⁷ Вид. чл. 981-998. Француског грађанског законика (ФГЗ), https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721, датум посете: 24. 08. 2025.

⁵⁸ J. Видић, *op. cit.*, 1559.

⁵⁹ *Ibid.*, 1559-1560.

⁶⁰ Вид. чл. 981. ст. 1 ФГЗ, у вези са: чл. 93. ст. 2.

⁶¹ Вид. чл. 981. ст. 3 ФГЗ

⁶² Вид. чл. 981. ст. 1 ФГЗ

⁶³ Вид. чл. 981. ст. 2 ФГЗ

војним прописима, од стране главног лекара, без обзира на његов чин, у присуству руководећег административног официра, а у случају његовог одсуства, биће неопходно присуство два сведока.⁶⁴

Код нормирања овог ванредног завештајног облика приметни су напори законодавца да, с обзиром на бројне специфичности овог завештајног облика, детаљно регулише могуће ситуације које могу да искрсну у ратним условима. У том смислу законодавац јасно прецизира случајеве у којима се може сачинити завештање, те предвиђа широк круг лица која га могу сачинити, а посебно широк круг лица пред којима се може сачинити, што сматрамо једним свеобухватним решењем које би требало да буде правац у којем би домаћи законодавац требало да се креће *de lege ferenda* у погледу нормирања овог завештајног облика.

Нарочиту пажњу привлачи и чињеница да је у праву Француске, за разлику од домаћег законодавства, регулисано једно веома значајно питање, које се огледа у бризи да сачињено завештање буде сачувано. Тако је предвиђено да се тестамент саставља у два примерка. Уколико то здравствено стање завештаоца не дозвољава, прави се препис оригиналног примерка. Чим се стекну услови, оба примерка (оригинал или оригинал и преписка) се одвојено и различитим куририма, у затвореним и запечаћеним ковертама, достављају надлежном Министарству. Оно потом прослеђује нотару кога је завешталац навео, а ако то није предвиђено, онда председнику нотарске коморе у месту последњег пребивалишта завештаоца.⁶⁵

У погледу временског важења овог завештајног облика, предвиђено је да оно престаје да важи истеком рока од шест месеци од тренутка када се завешталац нађе у месту где може сачинити неку од редовних завештајних форми, осим уколико се, пре истека овог периода, поново нађе у некој од ситуација предвиђених чланом 93, у ком случају би наведено завештање важило током трајања новонастале ситуације и шест месеци након њеног престанка.⁶⁶ Наведено значи да се војно завештање може сачинити само уколико није могуће последњу вољу изразити у неком од редовних облика завештања.⁶⁷

2. Завештање сачињено на изолованом месту услед епидемија и на острву

Завештање сачињено на изолованом месту услед епидемија се може сачинити на местима са којима је комуникација прекинута због заразне болести. Овај тестамент могу да сачине лица која болују од те болести или се налазе на зараженом подручју. Сачињава се пред судијом или пред

⁶⁴ В. Илић, *op. cit.*, 62.

⁶⁵ В. Илић, *op. cit.*, 62-63.

⁶⁶ Вид. чл. 984 ФГЗ

⁶⁷ Ј. Видић, *op. cit.*, 1560-1561.

општинским службеником. Такође, обавезно је присуство два сведока приликом састављања тестамент.⁶⁸ Сачињавање завештања пред споменутим овлашћеним лицима, могуће је и на острву које припада француској територији где нема јавног бележника, нити могућности комуникације са континенталним делом. Немогућност комуникације потврђује у документу судија или општински службеник који прима тестамент.⁶⁹ Наведена завештања престају да важе истеком рока од шест месеци након што се комуникација поново успостави у месту где се тестатор налази, или шест месеци након завештаоачевог одласка у место где се она неће прекидати.⁷⁰ Овај ванредни завештајни облик јасно показује како право настоји да обезбеди континуитет у располагању имовином и у најтежим околностима, попут епидемијске изолације или прекинуте комуникације. Посебно је занимљиво решење које омогућава примену овог облика и на удаљеним острвима, попут француских територија без јавног бележника и редовне везе са копном, што показује свест законодавца о специфичностима географске и друштвене изолованости.

3. Поморско завештање

Поморски тестамент, односно тестамент сачињен на броду, може се сачинити током пловидбе или приликом заустављања у луци када нема могућности за комуникацију с копном. Такође, може се сачинити и када се брод налази у страној луци где нема дипломатско-конзуларног представника који обавља дужности јавног бележника. Када је реч о државним бродовима, лице које жели да сачини тестамент може своју последњу вољу изјавити пред административним официром или у његом одсуству пред командантом, односно неким другим лицем које врши његове дужности и то у присуству два завештајна сведока. На осталим бродовима, тестамент се саставља пред капетаном или морнарима који имају одређена овлашћења. У њиховом одсуству, то може учинити друго овлашћено лице које врши њихове дужности.⁷¹

Попут војног завештања, Закоником је нормирано поступање са сачињеним бродским завештањем. У том смислу, прописано је да она морају бити сачињена у два примерка, те да се, уколико здравствено стање завештаоца то онемогућава, мора сачинити препис оригиналног примерка завештања.⁷² Приликом првог заустављања брода у страној луци у којој постоји дипломатско-конзуларно представништво Француске, један примерак оригинала завештања или препис, у затвореној или запечеченој коверти мора бити достављен дипломатско-конзуларном представнику, које ће га проследити

⁶⁸ Вид. чл. 985 ФГЗ

⁶⁹ Вид. чл. 986 ФГЗ

⁷⁰ Вид. чл. 987 ФГЗ

⁷¹ Вид. чл. 988. ст.1 ФГЗ

⁷² Вид. чл. 990. ст. 1-2 ФГЗ

Министарству поморства. По доласку брода у француску луку, оба примерка оригинала завештања или оригинал и препис, у затвореној и запечаћеној коверти, одвојено и преко различитих курира, морају бити достављени Министарству поморства. У оба случаја, оно их даље прослеђује јавном бележнику којег је навео завешталац, а ако он то није учинио, председнику јавнобележничке коморе према месту последњег пребивалишта завештаоца.⁷³

У погледу временског важења, Закоником је предвиђено да тестамент сачињен током поморског путовања, биће важећи само ако завешталац умре на броду или у року од шест месеци након искрцавања на месту где може сачинити тестамент у редовној завештајној форми. Међутим, ако завешталац предузме ново поморско путовање пре истека овог рока, тестамент ће важити за време трајања овог путовања и још шест месеци након што се завешталац поново искрца.⁷⁴

Б. Италијанско право

У праву Италије, као ванредни завештајни облици, нормирани су: завештање које се сачињава у случају заразних болести, јавних непогода или несрећа, завештање које се сачињава у авиону и на броду, као и војно завештање.⁷⁵

1. Завештање које се сачињава у случају заразних болести, јавних непогода или несрећа

Наведено завештање, према италијанском грађанском закоником, може се сачинити у ситуацији када неко лице не може да сачини неку од редовних завештајних форми, због избијања заразне болести, јавне несреће или несрећног случаја. Завешталац своју последњу вољу може изјавити пред нотаром, судијом, градоначелником или његовом замеником, или пред министром, у присуству два сведока старија од шеснаест година. Тестамент саставља и потписује лице које га сачињава, уз то, потписују се завешталац и сведоци. Уколико завешталац и сведоци не могу да се потпишу, мора се навести разлог за то.⁷⁶ Из наведеног произлази да је у питању поједностављена верзија јавног завештања, јер га може примити лице које није нотар, завешталац и сведоци могу бити ослобођени обавезе потписивања, а сведоци могу бити и малолетни, што је решење које подржавамо, с обзиром на

⁷³ Вид. чл. 991-992 ФГЗ

⁷⁴ Вид. чл. 994, ст. 1-2 ФГЗ

⁷⁵ Вид. чл. 609-619. Италијанског грађанског законика (ИГЗ), <https://www.brocardi.it/codice-civile/>, датум посете: 28. 08. 2025.

⁷⁶ Вид. чл. 609, ст. 1-2 ИГЗ

околности у којима се сачињава.⁷⁷ Ово завештање престаје да важи истеком рока од три месеца од престанка разлога који је завештаоца спречио да користи неку од редовних завештајних форми.⁷⁸

2. Завештање на броду или у авиону

Законик не ограничава завештање на броду или авиону само на случајеве када редовни облици нису доступни, али већина правних стручњака сматра да је за коришћење ове врсте завештања потребно да састављање редовних облика завештања буде отежано или немогуће.⁷⁹ Лица која се налазе на броду или у авиону, последњу вољу могу изјавити пред командантом брода, односно авиона, који прима изјаву последње воље у присуству два сведока, а код тестаментa који се сачињава у авиону и пред једним сведоком.⁸⁰ Завештање се мора саставити у два оригинална примерка, потписују га завешталац, лице које га сачињава и сведоци, а уколико завешталац и сведоци не могу да се потпишу, мора се навести разлог који је спречио потписивање.⁸¹ Италијански законодавац, за разлику од домаћег, нормира ситуацију када сам командант брода, односно авиона жели да сачини завештање, у ком случају је за сачињавање завештања овлашћен онај ко га непосредно следи по реду службе.⁸² Грађански законик Италије садржи и посебна правила којима је регулисан начин поступања са састављеним бродским, односно завештањем сачињеним у авиону. У том смислу, њиме је прописано да се бродско завештање задржава међу документима брода, при чему се о њему ставља забелешка у дневнику брода или књизи морепловства, као и међу листом посаде, док се у погледу завештања сачињеног у авиону ставља забелешка у дневнику путовања.⁸³ Бродско, као и завештање сачињено у авиону, престају да важе истеком рока од три месеца, који у овом случају почиње да тече од момента када се завешталац нађе у месту у којем може да сачини неки од редовних облика завештања.⁸⁵

⁷⁷ A. Braun, *Testamentary Formalities in Italy*, *Testamentary formalities, Comparative Succession Law*, (ed. K. G. Creid, M. J. De Waal, R. Zimmermann), Oxford University Press, Oxford, Vol. 1, 2011, 135.

⁷⁸ Вид. чл. 610. ст. 1 ИГЗ

⁷⁹ A. Braun, *op. cit.*, 135.

⁸⁰ Вид. чл. 611. ст. 1., чл. 612. ст. 1 и чл. 616. ст. 1-2 ИГЗ

⁸¹ Вид. чл. 612. ст. 1. у вези са: чл. 616. ст. 1 ИГЗ

⁸² Вид. чл. 611. ст. 2. у вези са: чл. 616. ст. 1 ИГЗ

⁸³ J. Видић, *op. cit.*, 1563.

⁸⁴ Члан 613 регулише предају завештања када брод пристане у страну луку у којој постоји конзулат, док члан 614 прописује начин на који се о тој предаји сачињава записник (*verbale di consegna*). Исте одредбе важе, уз одговарајуће измене, и за завештања сачињена у авиону, што је новина уведена Кодексом из 1942. године. Вид. A. Braun, *op. cit.*, 136.

⁸⁵ Вид. чл. 615. у вези са: чл. 616. ст. 1 ИГЗ

3. Војно завештање

У погледу лица овлашћеног за сачињавање ове ванредне завештајне форме, италијански Законик прописује да се у овој улози могу наћи: војни званичник, свештеник или службеник Црвеног крста.⁸⁶ Италијански грађански законик нуди занимљиво нормативно решење за војно завештање, које се одликује широким спектром овлашћених лица - од војних званичника до свештеника и службеника Црвеног крста. Ова институционална разноликост указује на прагматичан приступ, у којем се поверење пружа не само формалним правним актерима, већ и представницима хуманитарних и духовних структура, што може бити предмет посебне етичко-правне анализе.

Војно завештање могу сачинити припадници војних снага који учествују у рату, налазе се у ратној зони или су заробљени, те када су распоређени изван своје земље или у месту где је прекинута комуникација.⁸⁷ Изјава последње воље се даје у присуству два сведока. Завештање морају потписати завешталац, лице које га сачињава и сведоци. Ако завешталац или сведоци не могу да потпишу, мора се навести разлог који је спречио потписивање.⁸⁸ Иако то није изричито наведено у италијанском Законнику, неопходно је да се завешталац налази у околностима које га онемогућавају да сачини редовно завештање.⁸⁹

Грађански законик Италије такође садржи правила о начину поступања са састављеним војним завештањем. С тим у вези, прописано је да се завештање што је пре могуће, прослеђује надлежном Министарству, које ће наложити његово депоновање у нотарски архив у месту последњег пребивалишта или боравишта завештаоца.⁹⁰ Ово завештање је ограниченог временског трајања, стога престаје да важи истеком рока од три месеца, који почиње да тече од момента када се завешталац нађе у месту у којем може да сачини неки од редовних облика завештања.⁹¹

В. Холандско право

У праву Холандије уређене су три ванредне завештајне форме: војно завештање, завештање сачињено у авиону или услед пловидбе (тзв. Титаник завештање), као и завештање сачињено за време катастрофа.⁹² У свим наведеним случајевима, формалности се ублажавају тако што се нотар замењује другим овлашћеним лицем (нпр. официром, капетаном,

⁸⁶ Вид. чл. 617. ст. 1 ИГЗ

⁸⁷ Ј. Видић, *op. cit.*, 1562.

⁸⁸ Вид. чл. 617. ст. 1 ИГЗ

⁸⁹ А. Braun, *op. cit.*, 136.

⁹⁰ Вид. чл. 617. ст. 2 ИГЗ

⁹¹ Вид. чл. 618. ст. 2 ИГЗ

⁹² W. Kolkman, *Testamentary Formalities in the Netherlands*, Testamentary formalities, Comparative Succession Law, (ed. K. G. Creid, M. J. De Waal, R. Zimmermann), Vol. 1, Oxford University Press, Oxford, 2011, 159.

градоначелником...). То лице није обавезно да се придржава правила Закона о нотарима – довољно је да тестамент буде правилно написан и потписан од стране завештаоца, сведока и лица у чијем је присуству сачињен. Присуство два сведока је обавезно за све наведене тестаменте, чиме се делимично надокнађује недостатак других формалности.⁹³ У погледу начина поступања са сачињеним тестаментима предвиђено је да лице које у свом поседу има исправу која садржи нечији последњи тестамент или која садржи изјаву да је такав тестамент дат на чување или да је опозван, мора ову исправу послати што је пре могуће у затвореној коверти Централном регистру за последње тестаменте у Хагу. Изузев када се ради о исправама које су сачињене од стране или пред нотаром или конзуларним службеником, надлежним за то према стандардним правним правилима, нити за приватне исправе које они држе на чувању.⁹⁴ Сви наведени ванредни (хитни) тестаменти престају да важе након шест месеци од престанка "хитне ситуације". Завешталац би требало да буде свестан посебне природе свог тестаamenta и да га стога – ако је могуће – замени редовним тестаментом у разумном року.⁹⁵

1. Војно завештање

Војници и друга лица у оружаним снагама могу у случају рата или грађанског рата саставити тестамент пред официром. Наведена лица могу на исти начин сачинити завештање и у другим ситуацијама осим у случају рата или грађанског рата, под условом да припадају делу оружаних снага који је одређен: да учествују у војној експедицији, да се боре против непријатељске војске, да штите неутралност државе, да делују у самоодбрани или у очувању међународног поретка и безбедности, поступају по наређењу у случају нереда или побуна.⁹⁶ Законодавац овде показује висок степен ситуационе флексибилности, у контексту проширења примене и на случајеве војних експедиција, деловања у очувању међународног поретка, као и реаговања на унутрашње нереде.

У случају ратног заробљеништва, официра може заменити подофицир. Официри и подофицири могу сачинити тестамент само ако завешталац не може доћи до нотара или конзула. Непоштовање овог услова не утиче на ваљаност тестаamenta.⁹⁷

2. Завештање сачињено у авиону и услед пловидбе

Ову врсту завештања могу сачинити лица која, током путовања, бораве на броду који плови морем или у авиону. Последњу вољу могу изјавити пред

⁹³ W. Kolkman, *op. cit.*, 159-160.

⁹⁴ Вид. чл. 4:106 Холандског грађанског законика (ХГЗ), <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm>, датум посете: 28. 08. 2025.

⁹⁵ W. Kolkman, *op. cit.*, 160.

⁹⁶ Вид. чл. 4:98 ХГЗ

⁹⁷ *Ibid.*

капетаном или пилотом, или пред првим официром, или, када такво лице није присутно, пред лицем које га замењује.⁹⁸ Наведени круг овлашћених лица сведочи о флексибилности правног система у суочавању са просторним и логистичким ограничењима.

3. Завештање сачињено за време катастрофа

Уколико је на одређеним подручјима немогуће ступити у контакт са нотаром или надлежним конзуларним службеником - било због забране, катастрофа, криза, ратних дејстава, епидемија или других ванредних околности - тестамент може бити сачињен пред холандским конзуларним службеником, чак и ако он иначе не би био надлежан по стандардним правним правилима или пред градоначелником, секретаром или одборником општине, пред млађим нотаром, адвокатом, официром оружаних снага или општинског или регионалног ватрогасног одељења, као и пред државним службеником кога је Министарство правде прогласило надлежним за то.⁹⁹ Ширење круга овлашћених лица, од конзуларних службеника до локалних и војних званичника, омогућава практичну доступност завештања и у условима потпуног колапса. Његова основна вредност је у томе што гарантује да тестатор ни у најтежим приликама не остане без могућности да изрази своју последњу вољу.

V ЗАКЉУЧАК

Ванредне завештајне форме представљају важан инструмент за остваривање права на тестирање у специфичним животним околностима. Њихова суштинска улога огледа се у могућности да завешталац, упркос ванредним условима, изрази своју последњу вољу на правно ваљан начин. Међутим, да би ове форме у потпуности испуниле своју функцију, неопходно је да њихово нормативно уређење буде усклађено са реалним условима у којима се сачињавају.

Анализом српског законодавног оквира уочене су бројне слабости: од правних празнина и непрактичних формалности, до ограничења која могу угрозити правну сигурност и ваљаност завештања. Иако Закон о наслеђивању и Преднацрт Грађанског Законика Републике Србије препознају војно и бродско завештање, начин на који су ове форме регулисане не одговара у потпуности потребама савременог друштва, нити специфичностима ситуација у којима се примењују. Истраживање показује да, док српски закон нуди основну регулативу, упоредна решења иду корак даље, нудећи прецизнија правила о кругу овлашћених лица, процедури чувања и прецизнијим роковима важења.

⁹⁸ Вид. чл. 4:101 ХГЗ

⁹⁹ Вид. чл. 4:102 ХГЗ

На основу спроведене критичке анализе и упоредноправних увида, јасно се намеће потреба за унапређењем постојеће регулативе. Пре свега, потребно је поједноставити формалне захтеве, како би ванредна завештања била прилагодљивија ванредним и нестандартним околностима, уместо да се ослањају на строга правила судског завештања. Даље, потребно је и проширење круга овлашћених лица - укључујући војне лекаре, заменике заповедника брода и друга релевантна лица, што би допринело већој доступности и ефикасности ових форми. Посебну пажњу треба посветити и прецизном уређењу поступка чувања сачињених тестамената. Упоредноправна решења показују да је регулисање чувања оваквих тестамената не само могуће, већ и неопходно. Стога би српски закон хитно требало допунити у том правцу. На крају, потребно је јасно дефинисање рокова њиховог важења, узимајући у обзир ситуације попут поновне мобилизације код војног или ситуације када завешталац уопште није напустио границе наше земље код бродског завештања. Усвајањем ових предлога, српско законодавство би значајно унапредило правну сигурност и функционалност ванредних завештајних форми, обезбеђујући да последња воља завештаоца буде поштована и заштићена чак и у најнеповољнијим околностима.

Поред већ наведеног, очигледно је да постојећи нормативни оквир не обухвата све облике ванредних ситуација које савремено друштво подразумева. Стога се намеће потреба за проширењем спектра ванредних завештајних форми. Као добар пример може послужити италијанско право, које, чини се, нуди ефикасно решење у овој области. У том смислу, поред већ постојећих војних и бродских завештања, ваљало би размотрити и увођење завештања сачињеног у авиону, као и завештања које се сачињава у случају заразних болести, јавних непогода или несрећа.

Emilija Kostić Pantelić*

REGULATION OF EXTRAORDINARY TESTAMENTARY FORMS IN SERBIAN LAW WITH REFERENCE TO COMPARATIVE LEGAL SOLUTIONS

Summary

The subject of this research is the normative framework of extraordinary testamentary forms in Serbian law, with reference to comparative legal models. Starting from the definition and basic characteristics of extraordinary wills, the

* Junior Researcher, Faculty of Law, University of Kragujevac.

author analyzes and critically evaluates the military and maritime will as the only regulated extraordinary testamentary forms in domestic law, highlighting their numerous shortcomings. A comparative analysis of selected European legislations enables an overview of different approaches to the regulation of these forms, as well as the identification of other extraordinary forms not recognized in Serbian law. Based on these findings, the author formulates proposals in the conclusion for improving domestic legislation, with the aim of ensuring greater accessibility, efficiency, and legal certainty in will-making under extraordinary circumstances.

Keywords: will, extraordinary testamentary forms, extraordinary circumstances, military will, maritime will.